

**A 2022-es braziliai elnökválasztás
tanulságai és perspektívái**

The 2022 Brazilian Presidential Election
Lessons Learned and Perspectives

SOLTÉSZ BÉLA

KKI-elemzések

A Külügyi és Külgazdasági Intézet időszaki kiadványa

Kiadó:

Külügyi és Külgazdasági Intézet

Lektorálta:

Baranyi Tamás Péter

Szöveggondozás:

T-Kontakt Kft.

Tördelés:

Lévárt Tamás

A kiadó elérhetősége:

H-1016 Budapest, Bérc utca 13-15.

Tel.: + 36 1 279-5700

E-mail: info@ifat.hu

<http://kki.hu>

Jelen elemzés és annak következtetései kizárólag a szerzők magánvéleményét tükrözik és nem tekinthetők a Külügyi és Külgazdasági Intézet, a Külgazdasági és Külügyminisztérium, illetve Magyarország Kormánya álláspontjának.

© Soltész Béla, 2022.

© Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2022.

ISSN 2416-0148

<https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.KE-2022.57>

Összefoglalás: A 2022 októberében rendezett brazil elnökválasztást szoros versenyben a baloldali Lula da Silva nyerte, aki 2003 és 2010 között már két cikluson át a legnagyobb dél-amerikai ország elnöke volt. Az újraválasztásért induló jobboldali Jair Bolsonaro elnök a vártnál jobban szerepelt, de a második fordulón 1,8 százalékkal Lula mögött végzett. A kampány személyeskedő, durva hangvételű volt, amelyben a jelöltek az ellenfelük lejáratására törekedtek. A brazil társadalmat erősen polarizálta a két antagonisztikus jelölt összecsapása. Lulára az északi és északkeleti régiók lakói, a szegényebbek, a színesbőrűek és a nők szavaztak az átlagnál magasabb számban, míg Bolsonarót az átlagnál magasabb arányban támogatták Dél-, Délkelet- és Közép-Brazília lakói, a jómódúbbak, a fehérbőrűek és a férfiak. A területi eloszlás a képviselőházi, szenátusi és kormányzóválasztási eredményeket illetően is hasonló volt. Bár korábban tett rá utalásokat, hogy nem fogja elfogadni az eredményt, Bolsonaro végül nem akadályozta meg a hatalomátadás megkezdését. Lula helyzete ennek ellenére nehéz: míg első két elnöki ciklusa során a világgazdasági konjunktúra komoly fejlődési lehetőséget biztosított Brazíliának, a jelenlegi kedvezőtlen trendek beszűkítik a lehetőségeit. A Bolsonaróval szimpatizáló parlamenti képviselők relatív többsége szintén akadályozó tényező lehet. A környezetvédelemben előrelépés valószínűsíthető, az amazóniai erdőirtás lassulhat. Külpolitikai téren a latin-amerikai integráció és az Európához fűződő kapcsolatok terén fejlődés várható, míg az orosz–ukrán háború és az amerikai–kínai rivalizálás kapcsán Brazília megtartja eddigi semleges, távolságtartó pozícióját.

Kulcsszavak: Brazília, Latin-Amerika, elnökválasztás, Lula da Silva, Jair Bolsonaro

Abstract: *The Brazilian presidential election held in October 2022 was won in a close contest by the leftist Lula da Silva, who had been president of the largest South American country for two terms between 2003 and 2010. Right-wing incumbent president Jair Bolsonaro, who was running for re-election, performed better than expected, but finished 1.8% behind Lula in the second round. The campaign had a personal, harsh tone, in which the candidates sought to discredit their opponents. Brazilian society was strongly polarized by the clash between the two antagonistic candidates. Residents of the North and Northeast regions, poorer people, people of colour, and women voted for Lula in a higher-than-average number, while Bolsonaro was supported in a higher-than-average proportion by the residents of South, Southeast and Central Brazil, more affluent people, whites, and men. The territorial distribution of the results of the House of Representatives, Senate and Governor elections was similar to the votes casted on the president. Although he previously hinted that he would not accept the result, Bolsonaro ultimately did not prevent the start of the transfer of power. Despite this, Lula's situation is difficult: while during his first two presidential terms, the global economy provided Brazil*

with serious opportunities for development, the current unfavourable trends are narrowing his opportunities. The relative majority of parliamentarians sympathize with Bolsonaro, which can also be an obstacle. Progress in environmental protection is likely, and deforestation in the Amazon may slow down. In the field of foreign policy, development is expected in Latin American integration and relations with Europe, while in relation to the Russia-Ukraine war and the U.S.-China rivalry, Brazil might maintain its neutral, distant position.

Keywords: Brazil, Latin America, presidential election, Lula da Silva, Jair Bolsonaro

BEVEZETÉS¹

2022 októberében a brazil választópolgárok leadták [szavazatukat](#) valamelyik elnökjelöltre, és megválasztották a szövetségi képviselőház mind az 513 tagját, a szenátus egyharmadát, valamint a 26 tagállam és a főváros kormányzóját és törvényhozóit. A verseny két antagonisztikus politikai személyiség párharcává élesedett: a hivatalban lévő, radikális jobboldali elnök, Jair Bolsonaro és a korábban két cikluson át² Brazíliát vezető, markánsan baloldali Luiz Inácio „Lula” da Silva csapott össze.

Míg a [közvélemény-kutatások](#) hónapokon át kétszámjegyű előnyt mértek Lulának, és sokan úgy gondolták, hogy már az első fordulóban 50 százalék fölött végezve elnyerheti az elnöki mandátumot, Bolsonaro meglepően jól teljesített. Október 3-án Lula a voksok 48,4 százalékával, míg Bolsonaro 43,2 százalékkal jutott a második fordulóra. A kampány a két forduló között még szenvedélyesebbé vált, és a brazil társadalmat rendkívüli mértékben polarizáló vetélkedést a második fordulóban, október 30-án Lula kevesebb, mint két százaléknyi szavazatkülönbséggel, 50,9 százalékos eredménnyel nyerte meg.

Lula harmadik elnöksége azonban jóval nehezebb [kihívásokat](#) tartogat, mint az első kettő. Brazíliát alaposan megviselte az elmúlt évek gazdasági válsága, illetve a [koronavírus](#) társadalmi és gazdasági hatásai. A Bolsonaro-párti vagy vele szimpatizáló képviselők ráadásul relatív többségbe kerültek a törvényhozás mindkét kamarájában, és várhatóan jelentősen beszűkítik majd az új elnök mozgásterét.

Jelen elemzés a 2022-es brazil választások hátterét, jelöltjeit, menetét és eredményeit mutatja be, illetve összefoglalja, hogy milyen kihívások tornyosulnak az elnöki pozícióba a korábbinál sokkal kedvezőtlenebb kül- és belpolitikai körülmények között visszatérő Lula da Silva előtt.

1 A szerző köszöni Nagy Gergő Máté segítségét az elemzéshez felhasznált adatok összegyűjtésében, valamint Nagy Sándor Gyula és Ricz Judit megállapításait, amelyeket a Külügyi és Külgazdasági Intézet által 2022. november 7-én rendezett kerekasztal-beszélgetés során tettek, segítve az események értelmezését, értékelését.

2 Lula da Silva 2003 és 2010 között volt Brazília elnöke.

A BRAZÍLIAI POLITIKAI FOLYAMATOK GAZDASÁGI HÁTTERE

A latin-amerikai gazdasági folyamatokat a térség története során mindig meghatározták a világpiacon a konjunktúrák, amelyek egyes [nyerstermékek](#) exportőreinek jelentős profitot biztosítottak. A XXI. század első évtizedében a latin-amerikai kőolaj, vasérc, rézérc, szójabab és más termékek keresletét és árait Kína nyersanyagéhsége tartotta magasán, így a megnövekedett exportbevételekből a többségében baloldali kormányok jelentős szociális programokat finanszírozhattak. A kínai növekedés megtorpanása nyomán, 2013-tól azonban keresletcsökkenés és áresés következett be, ami az állami tulajdonú kitermelőkre épülő gazdasági modellekben (pl. az olajtermelő [Venezuelában](#)) súlyos politikai-gazdasági válságot eredményezett, míg a magántőke által működtetett szektorokban (pl. a brazil nagyüzemi mezőgazdaságban) a bevételcsökkenés újabb termőföldek bevonására, illetve a környezet- és munkavédelmi szabályozások be nem tartására ösztönözte a tulajdonosokat.

Brazília elmúlt két évtizedének [politikai folyamatai](#) ennek a globális gazdasági konjunktúrának és dekonjunktúrának a lenyomataként érthetőek meg legjobban. A 2002-es választásokat megnyerő korábbi szakszervezeti vezető, Lula da Silva elnökségének (2003–2010) kezdetén a gazdasági gondokkal küzdő Brazília egy hatalmas, harmincmilliárd dolláros [segélycsomagot](#) kapott a Nemzetközi Valutaalaptól (IMF), amelynek feltétele volt, hogy pártja, a baloldali Munkáspárt (*Partido dos Trabalhadores* – PT) piacbarátabb, centristább politikát folytasson, mint korábban. A kedvezményes kölcsönök és a reformok hatására a brazil gazdaság [stabilizálódott](#), a brazil nagyvállalatokban megnőtt a külföldi résztulajdon, és nőtt az export volumene. A növekvő világgazdasági integráció ugyanakkor visszahozta a nyersanyag-export dominanciáját a feldolgozott termékek és iparcikkek rovására. Kiemelt fontosságú volt a [vasérc](#), amelynek exportbevételéből Lula, majd pedig utóda, Dilma Rousseff elnöksége (2011–2016) alatt a brazil szövetségi kormány nagyszabású szociális programokat finanszírozott. 2002 és 2016 között a baloldali brazil vezetés felére csökkentette a [szegénységi küszöb](#) alatt élők arányát, a [Családi Kassza](#) (*Bolsa Família*) nevű családtámogatási rendszerben pedig ötvenmillió ember vett részt.

Az évi átlagos 4 százalék körüli [GDP-növekedés](#) azonban a nyersanyagexport-bevételek csökkenése miatt stagnálásba, majd 2015-ben recesszióba fordult. Ehhez a brazil real árfolyamának drasztikus esése és 10 százalék fölötti infláció társult. A megélhetési problémák kikezdték a Munkáspárt támogatottságát, és a korrupciós ügyek feltárása (az „[Autómosó-művelet](#)” – *Operação Lava Jato*) nyomán Dilma Rousseffet 2016 májusában alkotmányos felfüggesztési eljárás ([impeachment](#)) keretében az addigi alelnök, a centrista Michel Temer váltotta az elnöki székben (2016–2018). Temer rendkívül népszerűtlen politikus volt, aki maga is kivizsgálásokkal nézett szembe korrupciós ügyek miatt. A [2018. októberi választásokon](#) a társadalmi elégedetlenség egyre inkább a politikai elit egésze ellen fordult, így nem a legnagyobb ellenzéki erő, a jobbközép Brazil Szociáldemokrácia

Pártja (*Partido da Social Democracia Brasileira* – PSDB) profitált belőle, hanem a radikálisabb, gazdasági kérdésekben liberális, világnézetileg viszont klerikális-tradicionalista formáció, a – nevével ellentétben se nem szocialista, se nem liberális – Szociálliberális Párt (*Partido Social Liberal* – PSL) jelöltje, az egykori katonatiszt, Jair Bolsonaro.

Bolsonaro elnökségének (2019–2022) első felében az antikorrupciós agenda dominált, melynek kulcsmomentuma volt, hogy a Lula da Silvát [korrupció miatt elítélő](#) népszerű bíró, Sergio Moro került az igazságügyi miniszteri pozícióba. Bolsonaro az evangéliumi protestáns (*evangélico*) egyházak és az üzleti körök támogatását is élvezte. Ez utóbbiaknak – különösen az agrárvállalkozóknak – kedvezett Bolsonaro [környezetpolitikája](#), amely a stagnáló gazdaságot a természeti erőforrások fokozottabb kiaknázásával és védett – vagy az indián törzsek számára kijelölt – területek művelésbe vonásával tervezte ösztönözni. Ez az [erdőirtásoknak](#) is új lendületet adott. A 2019-es év így egyfelől egy új típusú – piacpártibb, vállalkozóbarátabb – gazdaságpolitika nyitányának tűnt, amely újból növekedési pályára állíthatja Brazíliát, ugyanakkor korán megmutatkozott, hogy ez a modell még erősebbé teszi az ország nyersanyagexport-függőségét és ezáltal a természeti erőforrások kitermelésének kényszerét.

A [koronavírus](#) megjelenése (2020. február 25.) azonban drasztikusan megváltoztatta Brazília növekedési kilátásait. Brazíliában két év alatt több mint harmincmillió fertőzöttet és hatszázezer halálesetet regisztráltak. Ennek ellenére az elnök hozzáállása a koronavírushoz [ellentmondásos volt](#): ellenezte az egyes brazil nagyvárosokban önkormányzati hatáskörben bevezetett korlátozásokat, és gyakran hangoztatta, hogy a gazdaság megóvását fontosabbnak tartja, mint az egészségügyi óvintézkedéseket. A gazdaság egyes szektorainak leállása, illetve az exportpiacok keresletcsökkenése valóban négy százalék körüli recessziót eredményezett Brazíliában, ami a kormány szociálpolitikájában is fordulatot hozott. Bár korábban Bolsonaro és gazdasági minisztere, [Paulo Guedes](#) a segélyprogramok helyett az öngondoskodást tartották ösztönzendőnek, a 2020-as válságév végéig a teljes brazil népesség egyharmada, csaknem hetvenmillió ember jutott [rendszeres támogatáshoz](#). Ennek köszönhetően a szegénységi küszöb alatt élők száma nem nőtt a járvány előtti időszakhoz képest – a program ugyanakkor jelentősen megterhelte a szövetségi költségvetést.

A 2021-es, 5 százalék körüli brazil [GDP-növekedés](#) a válság előtti szint újbóli elérését jelentette, de az orosz–ukrán háború miatt a globális környezet 2022-ben ismét kedvezőtlené vált. Brazília számára főleg a [műtrágyaimport](#) áremelkedése okoz problémákat, és bár az infláció globális összehasonlításban nem magas – 2022 októberében 7 százalék körüli – a [Világbank előrejelzése](#) alapján a következő két évben a brazil gazdaság nem számíthat 1–2 százalék körülinél magasabb növekedésre. Az egyes nyersanyagok exportjából származó többletbevételt ugyanis ellensúlyozza a feldolgozott termékek importjához kapcsolódó többletkiadás.

A fentieket figyelembe véve elmondható, hogy az az időszak, amikor Lula da Silva volt Brazília elnöke (2003–2010), a kedvező külgazdasági körülményeknek köszönhetően egy [dinamikus, gyarapodó szakasz](#) volt az ország történelmében, amelynek

hasznát a szociális programok a lakosság szegényebb rétegei számára is közvetítettek. A 2010-es évek második felének gazdasági dekonjunktúrája és a politikai establishmentben történő csalódás egy más típusú politikai és gazdasági stratégiát ígérő szereplő, Jair Bolsonaro felemelkedéséhez vezetett, aki komoly környezeti károk és [társadalmi feszültségek](#) árán, de vélhetően stabilizálni tudta volna a brazil gazdaság helyzetét, ugyanakkor a kedvezőtlen körülmények (koronavírus és orosz–ukrán háború) miatt erre nem volt lehetősége. A 2022-es elnökválasztáson őt kihívó Lula da Silva fő politikai tőkéje tehát egy olyan sikeres elnöki időszak emlékezte, amelyhez hasonló a globális kontextus megváltozása miatt Bolsonaro nem tudott felmutatni, de amelyet minden bizonnyal maga Lula sem tud majd nyújtani 2023 és 2026 között.

A 2022-ES ELNÖKVÁLASZTÁS JELÖLTJEI ÉS A VÁLASZTÁSI KAMPÁNY

Bolsonaro és Lula mellett eleinte esélyes jelöltnek tűnt [Sergio Moro](#) volt igazságügyi miniszter, de 2022 márciusában kiszállt a versenyből. São Paulo ambiciózus kormányzója, a jobbközép [João Doria](#) május végén állt el a jelöltségtől. A versenyben maradtak közül említést érdemel a balközép [Ciro Gomes](#), egykori kormányzó és miniszter, valamint a jobbközép [Simone Tebet](#) szenátor. Négyük közül azonban Lula 2021. márciusi visszatérése óta (amelyet a Szövetségi Legfelsőbb Bíróságnak a korábbi, Lula ellen hozott ítéletet megsemmisítő [határozata](#) tett lehetővé) soha senkinek nem mértek a közvéleménykutatások 15 százalékánál magasabb szavazói hajlandóságot, így a választást megelőző másfél évben a kampány Jair Bolsonaro és Lula da Silva párharcává egyszerűsödött. Érdemes megjegyezni, hogy Lula korábbi riválisát, a jobbközép [Geraldo Alckmint](#) kérte fel alelnök-jelöltjének, amivel a centrista és jobbközép szavazók iránti nyitását jelezte. Bolsonaro alelnökjelöltje [Walter Braga Netto](#) tábornok, kormányának hadügyminisztere lett.

Lula da Silva a 2003 és 2010 közötti időszak nosztalgiájára és Bolsonaro elnökségének ostromozására építette fel a [kampányát](#), míg Bolsonaro a Lula elleni személyes támadásokra, illetve a saját táborának szóló, morális felsőbbrendűséget hirdető [üzenetekre](#) fókuszált. A fentebb írtak értelmében – tehát, hogy a választásra egy igen kedvezőtlen globális és helyi gazdasági kontextusban került sor, amelyben nehezen lehetett volna nagyívű fejlesztésekkel, sokrétű választási programokkal kampányolni – nem meglepő, hogy ilyen konfrontatív és személyeskedő hangvételű lett a versengés.

Az ellenfél támadásán túlmenően Bolsonaro gyakran hangoztatta, hogy tovább fog harcolni a korrupció ellen, illetve, hogy folytatja a munkáspárti kormány idejéből megmaradt Családi Kassza program eltörlése után megkezdett [Brazília Segítségé](#) (*Auxílio Brasil*) nevű családtámogatási programot. Megígérte, hogy fenntartja az alapvető élelmiszerek, az üzemanyag és a gyógyszerek [ártámogatását](#), továbbá új infrastrukturális beruházások révén munkahelyeket fog teremteni. Hangsúlyozta,

hogy a koronavírus-járvány nyomán a szövetségi kormány 33 százalékos [béremelést](#) nyújtott a tanároknak, és a Világbankkal partnerségben [oktatási programot](#) tervez indítani az ország legelmaradottabb, északi és északkeleti régióiban. Gyakori kampánytéma volt a [rendvédelem](#), így a szervezett bűnözéssel szembeni harc (főként a lefoglalt fegyver- és kábítószer-mennyiséggel szemlélítve), a szabad fegyverviselés és az ingatlan- és földtulajdonosok védelme.

Lula da Silva ezzel szemben a Családi Kassa program [visszaállításával](#) kampányolt, amely a legszegényebb családoknak havi hatszáz brazil real (kb. negyvenötezer forint), illetve kisgyermekenként további százötven real támogatást adna. További megélhetési ígéretek, így az infláció aktuális mértéke fölé igazított [minimálbér](#), valamint az éhezés visszaszorítása, a mintegy harmincmillió brazil rászoruló számára biztosítandó élelmiszertámogatás is szerepelt a programjában. Emellett egészségügyi, nőjogi, kisvállalkozás-fejlesztési és oktatási [ígéreteket](#) is tett. A nemzetközi sajtóban kiemelten tárgyalt [környezetvédelmi vállalásai](#) – az amazóniai erdőirtás megállítása, a természetvédelmi területek fokozott védelme, illetve az őserdei indián közösségek támogatása – a kampány egészét nézve másodlagos szerepet játszottak a gazdasági, megélhetési ígéretek mögött.

A további indulók ígérétei eklektikusabbak voltak. A jobbközép [Simone Tebet](#) jellemzően a két esélyes jelölttel szemben határozta meg magát, és gazdaságfejlesztési, szociális, rendvédelmi, valamint környezetvédelmi kérdéseket egyaránt felvetett, de kevés konkrét ígéretet tett. A balközép [Ciro Gomes](#) ennél kidolgozottabb programja szociális juttatásokat irányzott elő az általa javasolt Méltó Jövedelem (*Renda Digna*) program keretein belül, illetve oktatási és környezeti kérdésekben is igyekezett Lula da Silvánál többet ígérni, ez azonban az alacsony támogatottsága miatt nem bizonyult reális alternatívának a hasonló profilú Lula kampányában elhangzottakhoz képest.

A kampányidőszakot a közbeszéd [eldurvuló, személyeskedő hangneme](#) jellemezte. Bolsonaro és Lula egyaránt a fő ellenfél hiteltelenítésére, lejáratására törekedett. Bolsonaro gyakran emlegette a korábbi korrupciós vádakát Lula ellen, így a munkáspárti kormány bukását okozó, 2014-ben kezdődött Autómosó-művelet részleteit, amelyben Lula ellen [öt pontban emeltek vádat](#) (például, hogy elfogadott egy magáningatlant egy cégtől, amelynek elnökként segített elnyerni egy állami megbízást)³. Lula ezzel szemben a Bolsonaro család botrányait tartotta napirenden: az elnök fiai és felesége is érintettek voltak havi rendszerességű [kifizetésekben](#) anélkül, hogy tényleges munkát végeztek volna, illetve fény derült arra, hogy a család több tucat [ingatlant](#) vásárolt készpénzért, amelynek eredetét nem tudta igazolni. Bolsonaro gyakori állítása volt, hogy Lula megválasztása egy olyan [gazdasági összeomlást](#) eredményezne, amelyet Venezuela élt át az elmúlt években, míg Lula rendszeresen Bolsonarót tette felelőssé a [koronavírus](#) okozta krízishelyzet nem megfelelő kezeléseért és a csaknem hétszáz ezer brazíliai Covid-halálesetért.

3 Lulát 2017-ben kilenc és fél év börtönre ítélték, ám később az eljáró bíróság ítéleteit a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság megsemmisítette, és a volt elnök 2019-ben kiszabadult, 2021-ben pedig az elnökválasztáson történő indulását is lehetővé tevő ítélet született.

A gazdasági realitásoktól el-elszakadó ígéretetek, az ellenfelek lejáratása és a velük kapcsolatos botrányok napirenden tartása mellett további sajátos elem volt a kampány identitásközpontúsága. Bolsonaro rendszeresen támadta a baloldalt, a homoszexuálisokat és az őslakosokat, követői rendszeresen a [brazil futballválogatott](#) sárga mezében vonultak fel, és aktívan használták a keresztény – katolikus és evangéliumi protestáns – [vallásos szimbolikát](#), illetve gyakran imádkoztak a gyűléseken. Lula támogatói esetében a szimbolika nem volt ennyire erős, ugyanakkor a diskurzusuk központi elemét alkotta, hogy ők a „normális” [Brazília](#) képviselői, szemben a retrográd, kirekesztő, agresszív Bolsonaro-táborral. A polarizációt segítette a [közösségi média](#) (pl. Facebook, Instagram, TikTok, Kwai, WhatsApp-csoportok) „visszhangkamra” hatása, ami megerősítette a felhasználókat a saját nézeteik helyességében. A kampány során legalább [harminchat alkalommal](#) történt komolyabb politikai indíttatású erőszakos cselekmény. Ez több a négy évvel korábbi kampányidőszak hasonló adatánál, de elmaradt attól az általános félelemtől, hogy az erőszak kontrollálhatatlan méreteket fog ölteni.

A VÁLASZTÁSI EREDMÉNYEK ÉRTÉKELÉSE

Az [első fordulóban](#) a négy legfontosabb jelölt közül (kerekítve) Lula da Silva 48,4 százalékot (57,3 millió szavazatot), Jair Bolsonaro 43,2 százalékot (51,1 millió szavazatot), Simone Tebet 4,2 százalékot (4,9 millió szavazatot), Ciro Gomes pedig 3 százalékot (3,6 millió szavazatot) szerzett. A [második fordulóban](#) (kerekítve) Lula da Silva 50,9 százalékot (60,3 millió szavazatot), míg Jair Bolsonaro 49,1 százalékot (58,2 millió szavazatot) szerzett, tehát az első fordulóhoz képest Bolsonaro nagyobb szavazatszám-növekedést ért el, mint Lula. A brazil közvélemény-kutató cégek jelentősen [alulmérték Bolsonarót](#) az első forduló előtt, emiatt a Lula-szavazók nagy része csalódásként élte meg, hogy jelöltjük nem érte el az 50 százalékot, és második fordulóra került sor. Mindkét fordulóban 79 százalék körüli volt a [részvétel](#), tehát a választási névjegyzékben szereplők 21 százaléka nem jelent meg annak ellenére, hogy a brazil választójogi törvény értelmében a szavazás kötelező, és annak elmulasztása retorziókat von maga után.

A kétkamarás brazil törvényhozás alsóházában, a [Képviselőházban](#) az 513 képviselői helyből Bolsonaro Liberális Pártja (*Partido Liberal* – PL)⁴ 99, Lula Munkáspártja 68 mandátumot nyert el. A felsőházban, a [Szenátusban](#) a 81 képviselői helynek csupán egyharmadáról szavaztak most a brazilok: az új mandátumok közül nyolc jutott a Liberális Pártnak, négy pedig a Munkáspártnak (így összesen az előbbi tizenhárom, az utóbbi pedig kilenc szenátusi képviselővel rendelkezik). Ahogy ezen adatokból is látszik, a törvényhozás mindkét házában a többséget más pártok képviselői alkotják. A brazil pártrendszer sajátossága, hogy számtalan kisebb-nagyobb párt létezik, amelyek többsége az úgynevezett „nagy közép” (*centrão*) része, vagyis olyan, ideológiailag nem markáns profilú szervezetek, amelyek a képviselők egyéni vagy

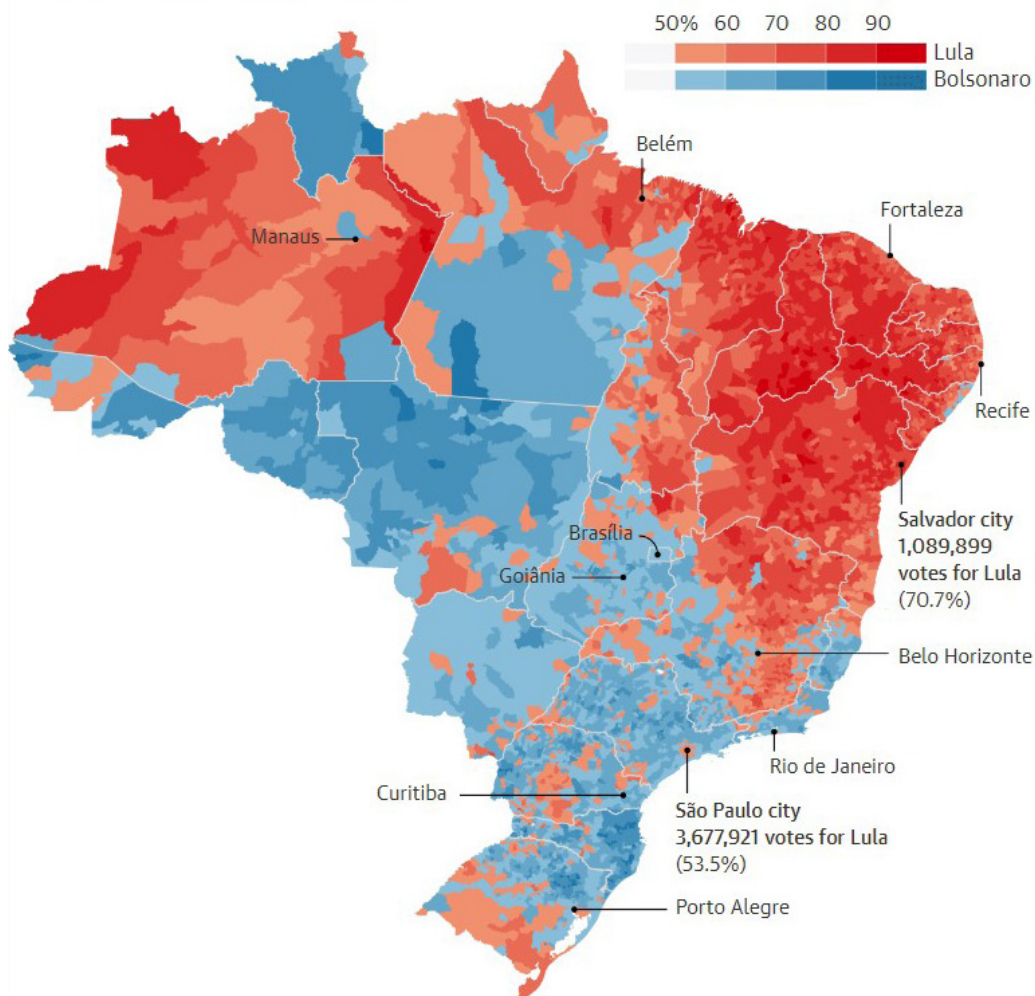
4 2021-ben Jair Bolsonaro elhagyta a Szociálliberális Pártot, amelynek színeiben a 2018-as elnökválasztáson indult, és belépett a Liberális Pártba.

csoportos érdekei mentén egyes ügyekben koalíciókra és alkukra képesek bármelyik nagyobb politikai erővel. A Képviselőházban jelenleg huszonhárom, a Szenátusban tizenöt párt képviselői foglalnak helyet – a közvetlenül megválasztott elnök feladata így elsősorban az, hogy ebben a képlékeny közegben biztosítsa a szükséges többséget a politikai céljai eléréséhez szükséges törvényjavaslatokhoz. Ez a 2022-es eredmények alapján nem lesz könnyű, mivel a „nagy közép” [nagyobb pártjai](#) (pl. a Képviselőházban a harmadik legtöbb képviselővel rendelkező jobb-közép Brazília Unió (*União Brasil*) és a negyedik legtöbb képviselővel rendelkező jobboldali Progresszívek (*Progressistas*) inkább Jair Bolsonarohoz húznak.

1. térkép.

A Lula da Silvára és Jair Bolsonaróra leadott szavazatok területi eloszlása a brazil elnökválasztás második fordulójában (2022. október 30.)

Lula v Bolsonaro: winner by municipality

Forrás: [The Guardian](#), 2022. november 1.

A [kormányzónválasztás](#) során az ország huszonhat szövetségi államából tizennégyben Lula, tizenkettőben (plusz a különleges jogállású Brazíliavárosban) Bolsonaro által támogatott jelölt győzött. A szavazatok területi eloszlása mind az elnök-, mind a parlamenti, mind pedig a kormányzónválasztáson markáns [területi mintázatot](#) mutat: Lula és jelöltjei az ország északkeleti államaiban érték el a legjobb eredményeket, ahol az életszínvonal elmarad a gazdagabb déli és délkeleti államoktól, és ahol az afrobrazil és színesbőrű lakosság aránya a legmagasabb. Bolsonaro és jelöltjei ezzel szemben a tehetősebb és fehér többségű, vagy kevert etnikumú Dél-, Délkelet- és Közép-Brazíliában érték el jó eredményeket. Kivételként megemlítendő São Paulo városa, ahol a környező régiótól eltérően a baloldali szavazatok voltak többségben. Amazonia megosztottá vált: Amazonas és Pará államban baloldali, míg a kisebb, periférikusabb államokban jobboldali győzelem született. Ezt az a tény magyarázhatja, hogy az [erdőirtás](#) – amelynek szabályozása Bolsonaro elnöksége alatt lényegesen fellazult – nagyrészt ezekben a dzsungel határvidékein fekvő államokban zajlik, és az itt élők nagy része anyagilag profitált a környezetpusztításból.

A választások előtt végzett felmérésekből tudható, hogy más, a fentiekben túli attribútumok alapján körülírható választói csoportokban is komoly eltérések vannak Lula és Bolsonaro népszerűsége között. A férfiak között Bolsonaro, míg a [nők](#) között Lula volt a népszerűbb jelölt. A Brazíliában nagyon lényeges [vallási háttérrel](#) illetően az evangéliumi protestáns hívők között magasan Bolsonaro volt a népszerűbb, míg a katolikusok, az ateisták és vallástalanok, továbbá a nem keresztény felekezetek tagjai között Lula vezetett. Bolsonaro szavazótáborának átlagos [iskolázottsági foka](#) magasabb, mint Lula táboráé. Mindezek mellett az egyéni vagy családi életutak (így például az 1964 és 1985 közötti jobboldali [katonai diktatúra](#) alatt átélt események) is nagyban befolyásolhatták a szavazók preferenciáit.

Az eredmények ismeretében kijelenthető, hogy a Bolsonaro névvel fémjelzett, a korábbinál radikálisabb brazil jobboldal megerősödött az elmúlt négy évben, és sajátos ideológiája, a [bolsonarismo](#) akkor sem tűnt el a brazil politika meghatározó tényezői közül, ha maga az elnök – szoros versenyben – végül vereséget szenvedett baloldali kihívójától. A brazil demokrácia intézményrendszere – élén a Legfelsőbb Választási Bírósággal – annak ellenére stabil maradt, hogy a választások előtt Bolsonaro számos alkalommal fogalmazott meg vádakat ellene, és utalt arra, hogy [választási csalások](#) várhatók, bár bizonyítékokat soha nem mutatott be. A választás második fordulója után Bolsonaro két teljes napig [nem szólalt meg](#), és ezalatt országszerte [tiltakozó akciók](#) kezdődtek az eredmény ellen: a jobboldali aktivisták országutakat, autópályákat torlaszoltak el. A kampány során elemzők által gyakran felvázolt [szcenárió](#) – vagyis, hogy a Bolsonaro-pártiak erőszakkal próbálják megakadályozni a hatalom átadását, és esetleg a hadsereg is beavatkozik – azonban nem következett be. Bolsonaro a választás utáni harmadik napon, november 2-án a törvények betartására és az ítelzárások feloldására [szólította fel](#) követőit. Másnap a megválasztott alelnök, Geraldo Alckmin [találkozott](#) Bolsonaro kabinetfőnökével, Ciro Nogueirával, és megkezdődtek a hatalomátadással kapcsolatos technikai egyeztetések.

KITEKINTÉS

Ahogy a jelen elemzésből is kiderült, Lula da Silvának a 2023. január 1-jével kezdődő harmadik elnöksége során a 2003 és 2011 közötti első és második ciklusához képest mind gazdaságilag, mind politikailag sokkal nehezebb körülmények között kell kormányoznia Brazíliát. Az elkövetkező időszakban várható [szerény gazdasági növekedés](#) és a költségvetés helyzete alapján ugyanis nem úgy tűnik, hogy nagy mozgástere lenne strukturális reformokra, vagy a segélytípusú szociális transzfereken túlmutató szociálpolitikára. Ennek ellenére valószínű, hogy a [Családi Kassza program újraindítása](#), bővítése megvalósul, ami jelentősen könnyíti majd a legszegényebb háztartások megélhetési nehézségeit.

A pénzügyi problémák mellett Lula lehetőségeit a [Képviselőház fragmentáltsága](#), illetve a Bolsonaro-hoz húzó képviselők relatív többsége is csökkenti. A szociális törvényjavaslatok jelentős része várhatóan el fog akadni a jobboldal ellenállásán. Márpedig Lulának a mostani, részben protest- és nosztalgiaszavazatokkal megnyert választás után valós eredményeket kell felmutatnia, hogy a szavazói ne pártoljanak el tőle és a Munkáspárttól. A politikai lehetőségeket illetően ugyanakkor fontos kiemelni, hogy Lula komoly tapasztalattal rendelkezik a parlamenti politizálásban és szövetségépítésben, így a fontosabb reformokhoz képes lehet megteremteni az *ad hoc* koalíciókat. További politikai muníciót biztosíthat számára az, hogy Bolsonaro elnöksége végeztével elveszíti mentelmi jogát, és alighanem [perek tucatjaival](#) kell majd szembenéznie. Bár a *bolsonarismo* megerősödött az elmúlt négy évben, a volt elnök esetleges elítélése csökkentheti a jobboldali szavazók elkötelezettségét.

A gazdasági és szociális célok mellett az új Lula-kormány fontos – bár inkább a külföld által elvárt – célja lesz az amazóniai esőerdők védelme, az erdőirtás megállítása. E téren gyors intézkedések, [szigorítások várhatók](#), azonban a természeti erőforrások kiaknázásától és az extraktivista fejlődési modelltől való eltávolodás olyan strukturális reformokat igényelne, amelyeket a kormány aligha tudna véghez vinni a kedvezőtlen belpolitikai és világgazdasági környezetben. A védett területeken leállított erdőirtás és egyes területek újraerdősítése tehát, ha megvalósul, előrelépés lesz az elmúlt négy évhez képest, de mind az exportra termelő nagybirtokosok, mind pedig a megélhetésüket illegális aranymosással vagy földfoglalással biztosító szegények abban lesznek érdekeltek, hogy a környezetvédelmi szabályok ne legyenek túlságosan szigorúak. Az előbbi csoport termékeinek környezeti minőségbiztosítása, az utóbbi csoport számára pedig [alternatív jövedelmi források](#) biztosítása szükséges ahhoz, hogy Amazónia erdő-takarója, biodiverzitása megmenekülhessen.

Belpolitikai nehézségeivel ellentétben külpolitikai téren Lula helyzete kedvező. Latin-Amerika politikai térképe a brazil fordulat nyomán nagyrészt „vörös” lett: a térség tíz legnagyobb népességű országából nyolcat [baloldali kormány](#) vezet. Ez új lehetőségeket kínálhat a [regionális integráció](#) újraélesztésére – a korábbi

kezdeményezések, mint például a Dél-Amerikai Nemzetek Uniója (UNASUR) vagy a Latin-Amerikai és Karibi Államok Közössége (CELAC) gyakorlatilag megszűntek létezni az utóbbi időben. Az integrációnak ugyanakkor a gazdasági alapjai nagyrészt hiányoznak, a korábban eltervezett [infrastrukturális projektekre](#) – például egy Brazíliát és Perut összekötő vasútvonal építésére – pedig aligha lesz a közeljövőben pénzügyi fedezet. Ugyanez vonatkozik a brazil külpolitikát Lula korábbi elnöki ciklusai során jellemző [ambíciókra](#) is, amelyekkel az ország a „globális Dél” vezető hatalmának szerepére törekedett. Megválasztott elnökként Lula el látogatott a Sarm es-Sejken rendezett COP27-klímacsúcsra, ahol Brazília nevében [együttműködést javasolt](#) Indonézia és a Kongói Demokratikus Köztársaság számára, hogy a Föld három legnagyobb esőerdei területével rendelkező országa hangolja össze az erdőirtást csökkentő politikáját. Beszédes azonban, hogy ehhez az ENSZ REDD+ programjától és nyugati donoroktól remél támogatást, nem pedig a brazil költségvetés terhére tett vállalást.

A tágabb világpolitikai kontextusban Brazília szerepe kérdéses. Az orosz–ukrán háború kapcsán Lula –más latin-amerikai politikusokhoz hasonlóan – [nem kötelezte el magát](#) egyértelműen az Egyesült Államok és az európai államok többsége által képviselt ukránpárti pozíció mellett. Hasonlóan semleges és [távolságtartó viselkedés](#) várható Lula részéről az Egyesült Államok és Kína közötti versengés kapcsán. Brazília és az Európai Unió kapcsolatai ugyanakkor javulhatnak – a jelentős részben a Bolsonaro-elnökség környezetpusztító politikái miatt zátonyra futott [EU–Mercosur szabadkereskedelmi egyezmény](#) újraélesztése, újratárgyalása mindkét fél számára új külkereskedelmi lehetőségeket nyújthat. Egy ilyen megállapodás a Brazília és Magyarország közötti gazdasági kapcsolatok szempontjából is előnyös lehet.